

A fény kölcsönhatásai 2.

A fény elnyelődése és szóródása

2020. 10. 05.

Liliom Károly

A fény kölcsönhatása az anyaggal

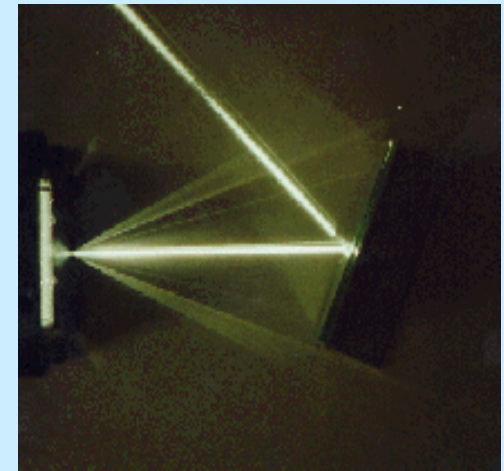
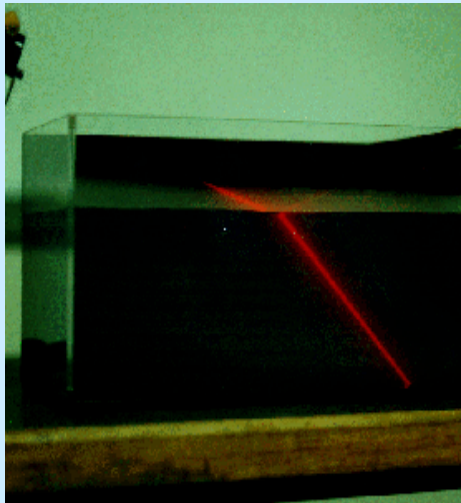
beeső fénysugár

visszaverődés

fénytörés

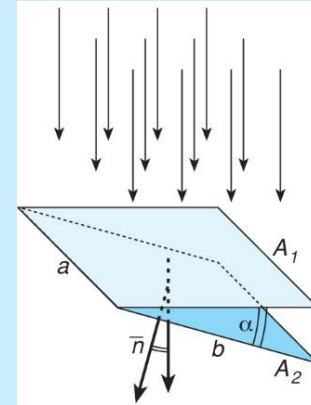
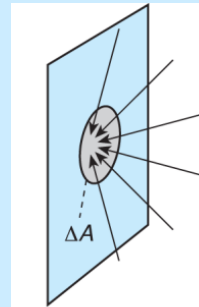
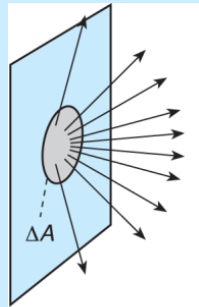
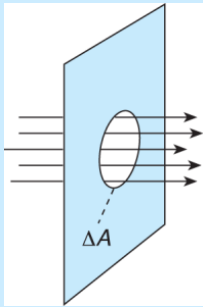
szóródás

elnyelődés

Fényintenzitás

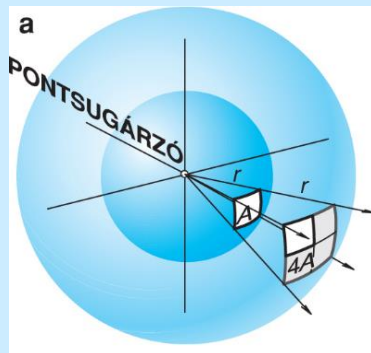
(a fény sugárzás, amelyben energia áramlik)

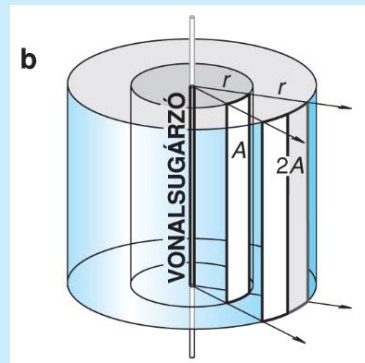
Energia-áram erőssége: $I_E = \Delta E / \Delta t$ [W]

Intenzitás = energia-áram sűrűsége: $J = \Delta I_E / \Delta A$ [W/m²]

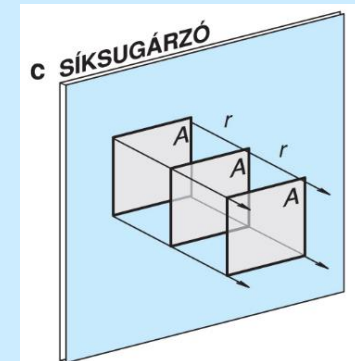
(a sugárzásra merőleges irányban egységnyi felületen egységnyi idő alatt átáramló energia mennyisége)

$$J \sim 1/r^2$$

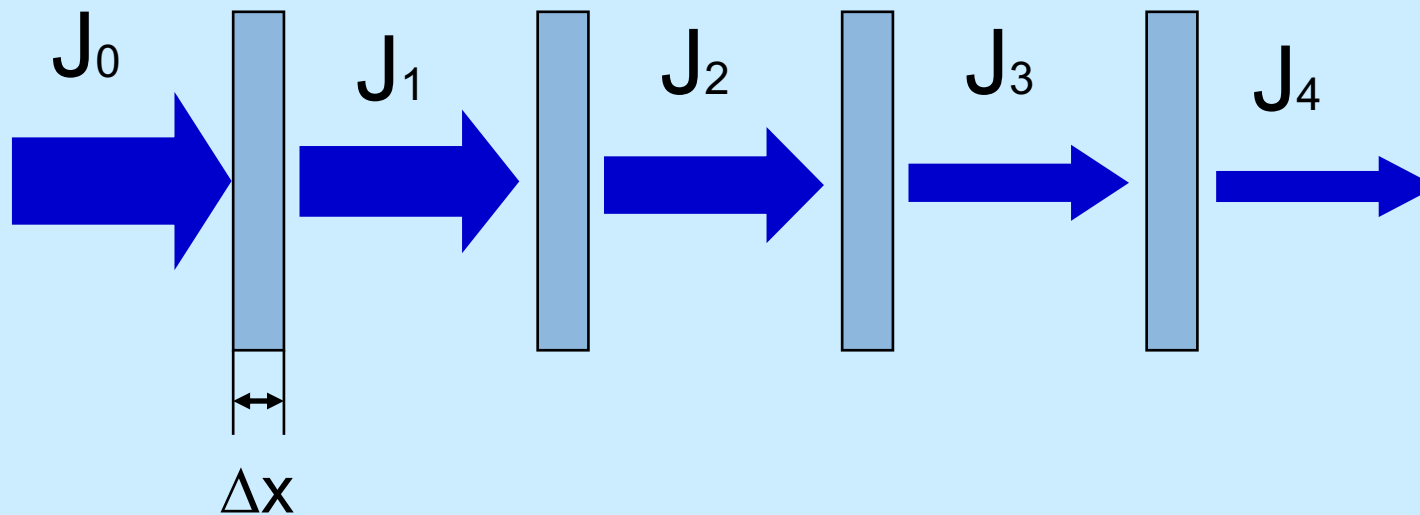
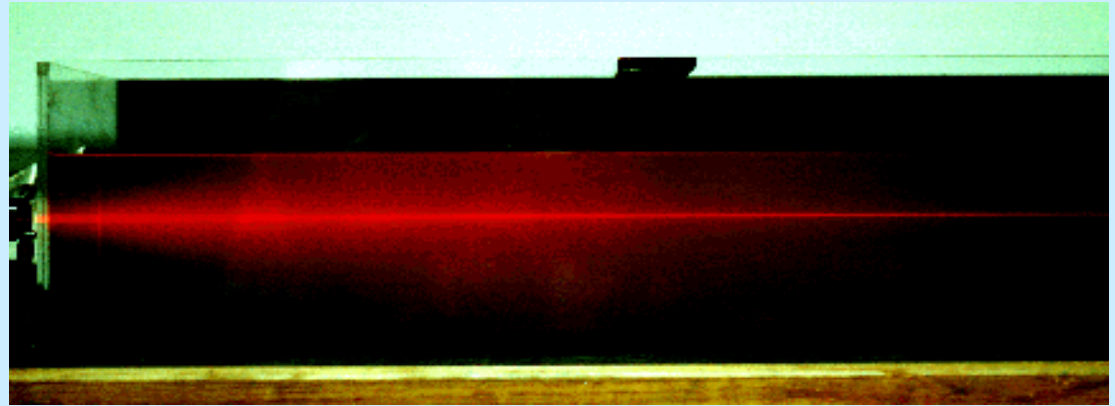

$$J \sim 1/r$$

$$J \sim \text{állandó}$$

A fény elnyelődése

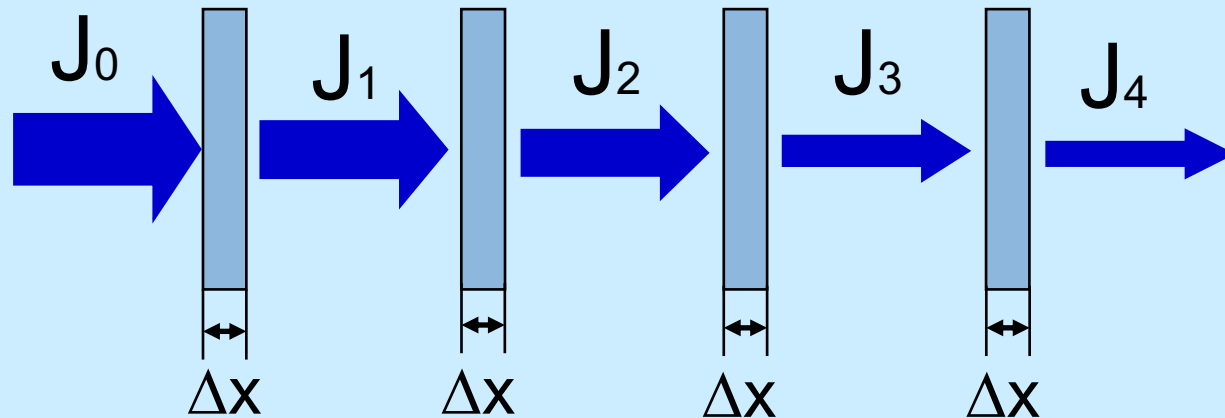

A közegen áthaladó sugárzás intenzitása csökken.

Az intezitás gyengülésének törvénye

$$\Delta J = J_0 - J_1 = J_1 - J_2 = \dots$$

$$\frac{\Delta J}{\Delta x} = -\mu \times J$$

Differenciális alak

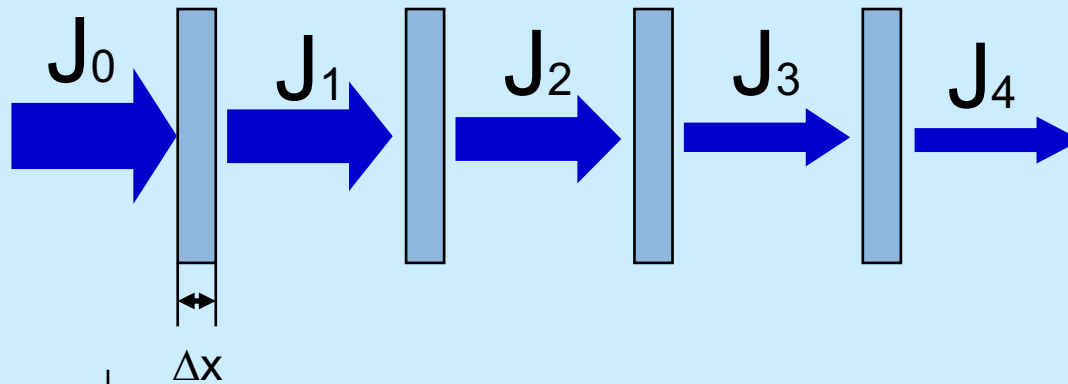
J_i : a közegbe belépő sugárzás intenzitása [W/m^2]

ΔJ : az intenzitás megváltozása Δx rétegen való áthaladáskor

μ : gyengítési állandó [$1/\text{m}$]

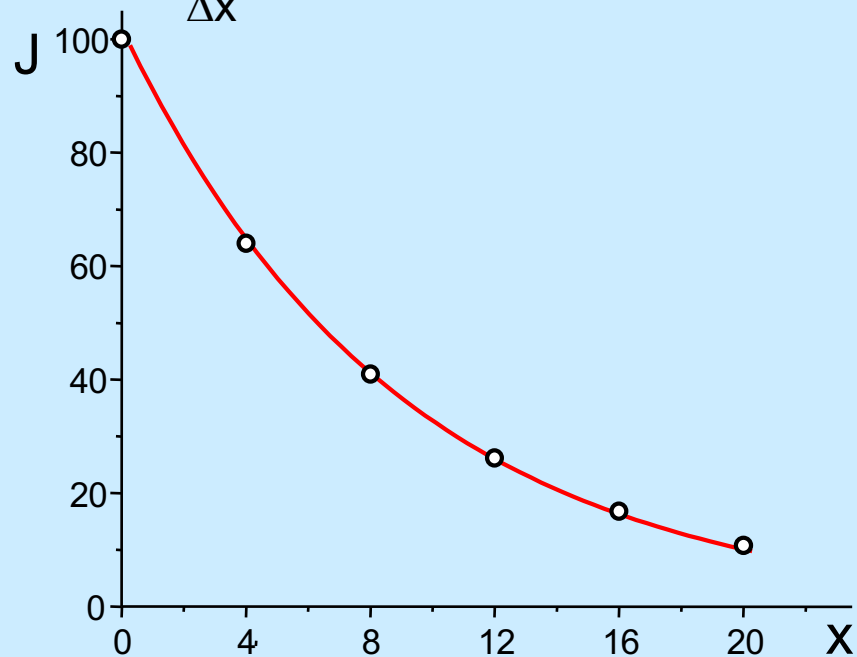
A közegen áthaladó sugárzás intenzitásának megváltozása
arányos a közegbe belépő intenzitással

Az intezitás gyengülésének törvénye

$$\frac{\Delta J}{\Delta x} = -\mu \times J$$

az egyenlet
megoldása

$$J = J_0 e^{-\mu x}$$

Integrális alak

e = Euler szám = 2,71828...

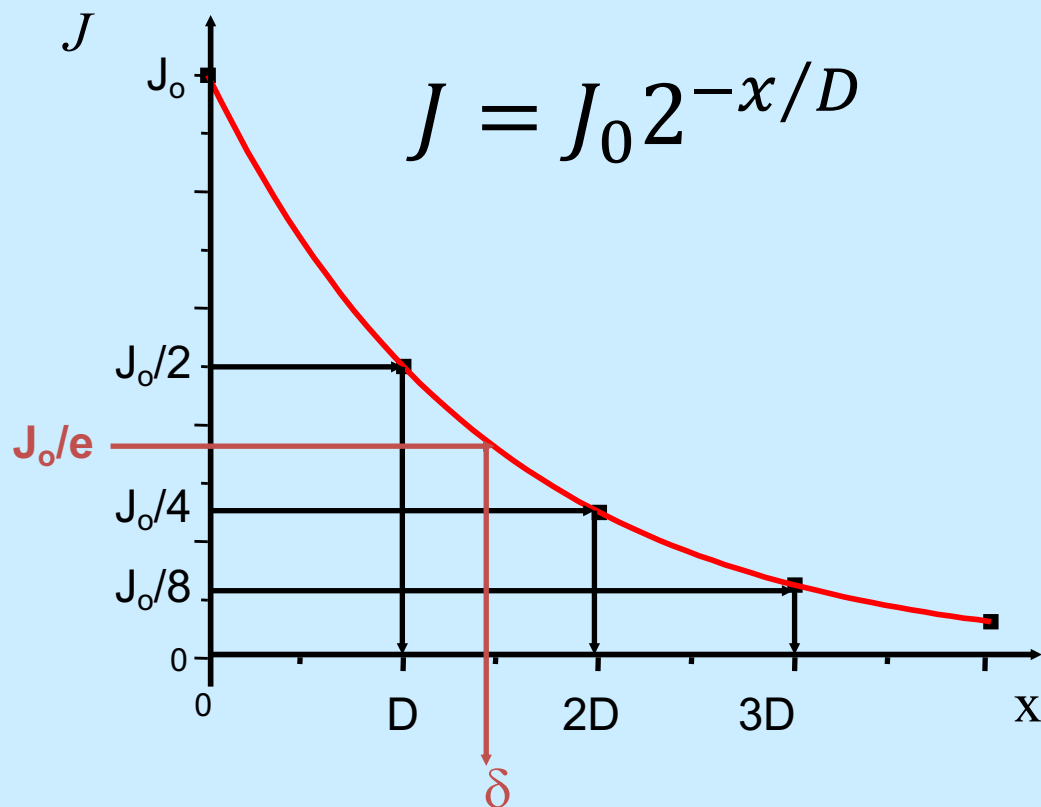

Gyengülési törvény szemléltetése

$$J = J_0 e^{-\mu x}$$

D: felező rétegvastagság

δ : e-edelő rétegvastagság

Mind D és δ

- jellemző az adott sugárzás és az adott anyag kölcsönhatására
- függ a sugárzás frekvenciájától, az abszorbens anyagi minőségétől és aktuális sűrűségétől

A gyengítési állandó definíciója

$$J = J_0 e^{-\mu x}$$

$$\text{Ha } x = D \longrightarrow J_0 / 2 = J_0 e^{-\mu D}$$

$$\mu = \frac{\ln 2}{D} = \frac{0.693}{D}$$

$$\text{Ha } x = \delta \longrightarrow J_0 / e = J_0 e^{-\mu \delta}$$

$$\mu = \frac{1}{\delta}$$

μ függ mindazoktól a tényezőktől, amelyektől D és δ

Példaszámolás:

Az izom gyengítési együtthatója a CO₂ lézer hullámhosszán 800 cm⁻¹.
Milyen vastag szövetréteg nyeli el a beérkező fényintenzitás 90 % -át?

$$J_0=100\%, \quad J=100\%-90\% =10\%, \quad \mu=800 \text{ cm}^{-1}$$

$$J = J_0 e^{-\mu x}$$

$$10 = 100 e^{-800x}$$

$$100/10 = e^{800x}$$

$$\lg 10 = 800x \lg e$$

$$x = 29 \text{ } \mu\text{m}$$

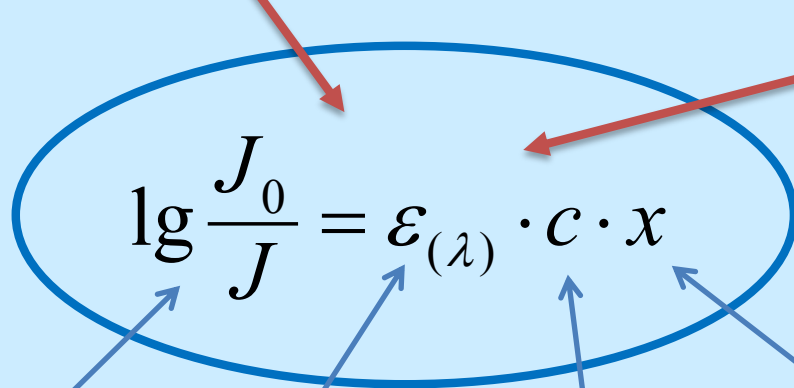
A fényabszorpció gyakorlati alkalmazása

$$J = J_0 \cdot e^{-\mu x}$$

$$\lg \frac{J_0}{J} = \mu \cdot x \cdot \lg e$$

Híg oldatok esetén μ arányos az oldat koncentrációjával:

$$\mu \lg e = \varepsilon_{(\lambda)} \cdot c$$

$$\lg \frac{J_0}{J} = \varepsilon_{(\lambda)} \cdot c \cdot x$$

Lambert – Beer törvény

Abszorbancia

rétegvastagság (általában 1 cm)

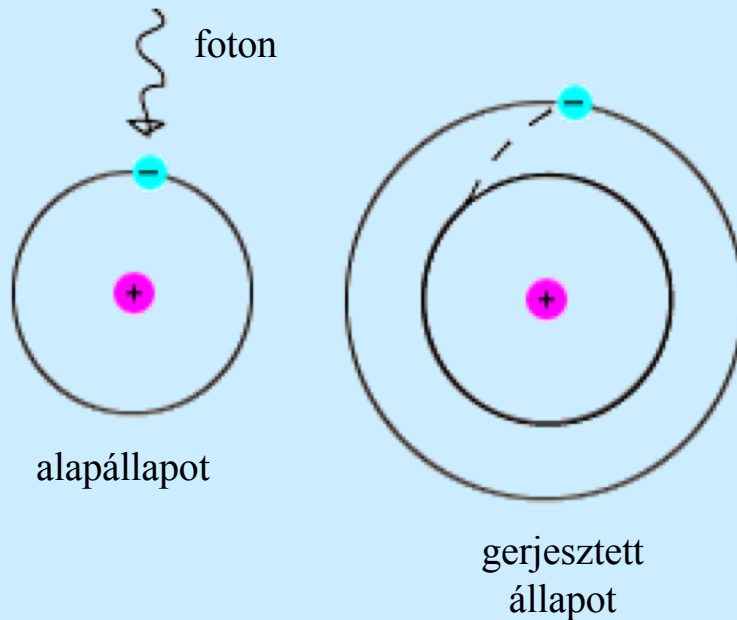
moláris koncentráció [mol/l]

moláris extinkciós együttható
[l mol⁻¹cm⁻¹]

Transzmissziós tényező, $T = J/J_0 \cdot 100$ (%)
Abszorbancia, ill. optikai denzitás, $A = OD = \lg J_0/J$

A fényabszorpció mechanizmusa

Atomokban, molekulákban az elektronok energiája diszkrét értékeket vehet fel:

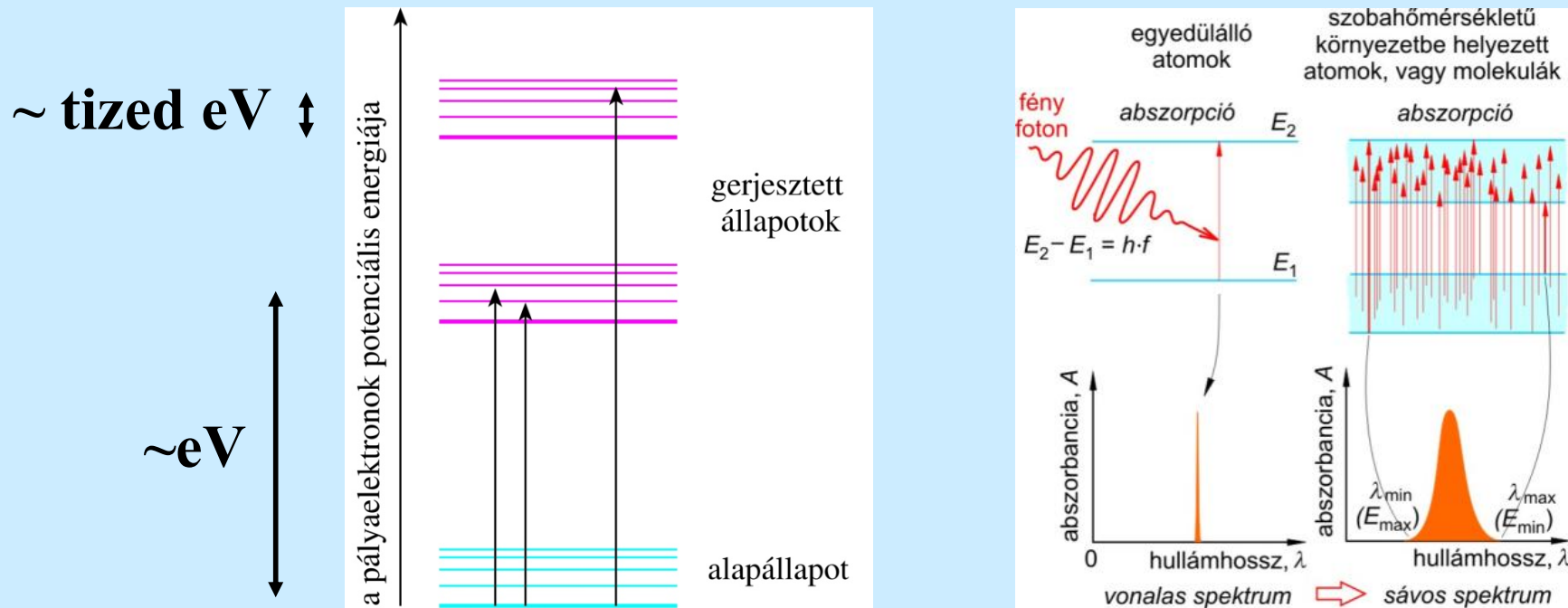
$$hf = \Delta E = E_{n+1} - E_n$$

$$E_{\text{VIS}} = hf = 1.6 - 3.1 \text{ eV}$$

külső héjon lévő elektronok gerjesztési energiáját fedezheti

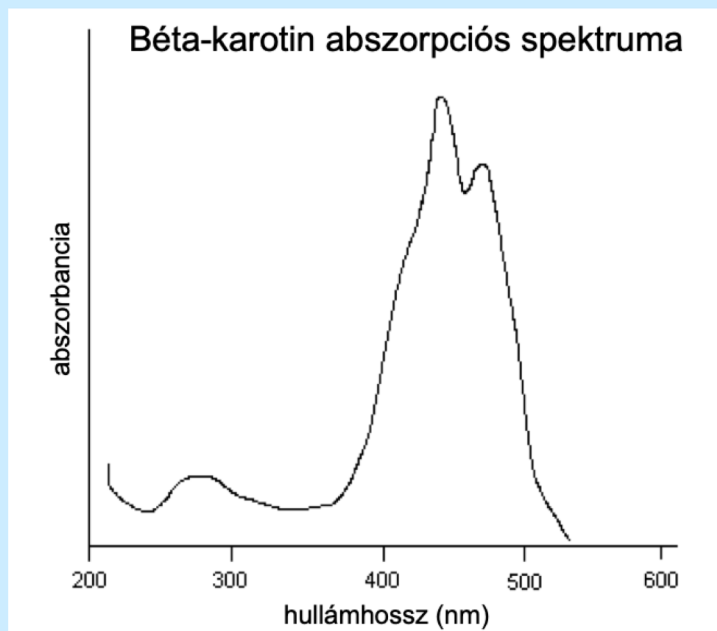
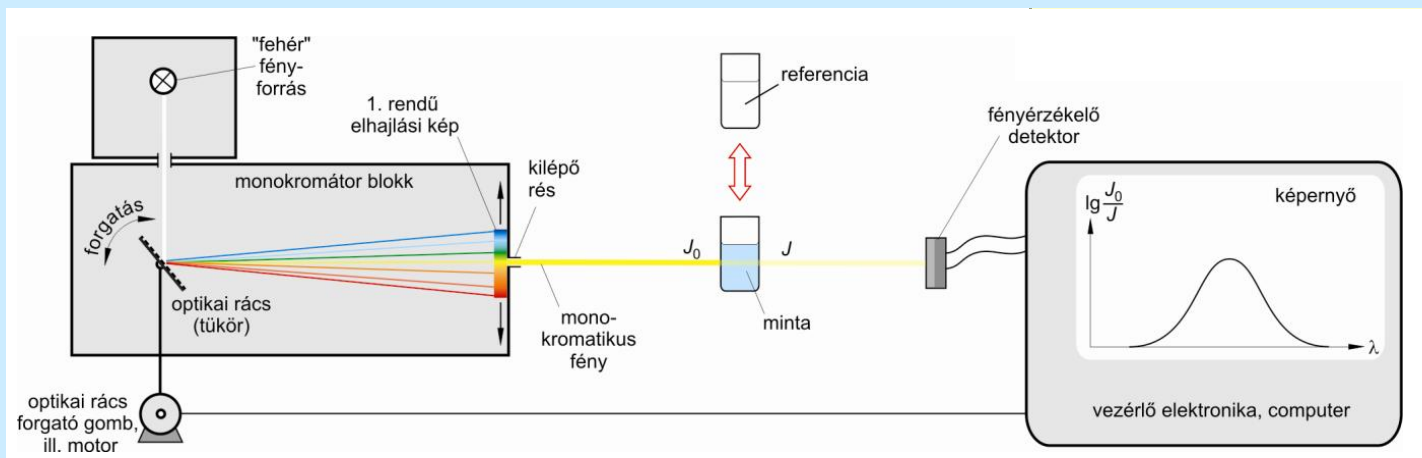
Molekula energiaállapotai rezgési szintekkel:

Adott molekula különböző, egymáshoz „közeli”
energiával rendelkező fotonokat is képes elnyelni
→ sávos elnyelési spektrum

Az abszorpciós spektrum

Az abszorbancia függ a hullámhossztól: $A = \varepsilon_{(\lambda)} \cdot c \cdot x$

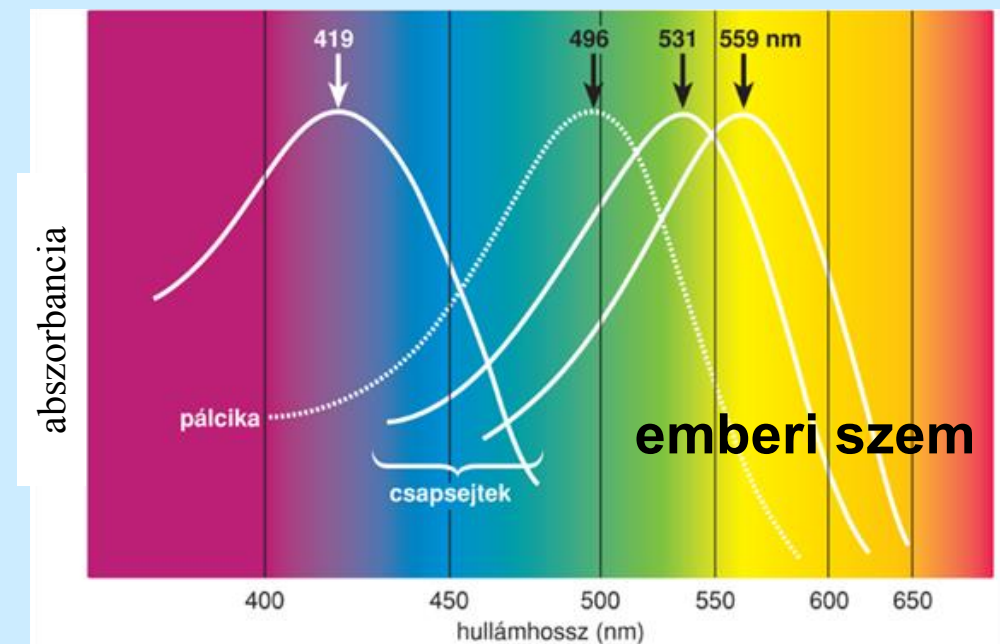
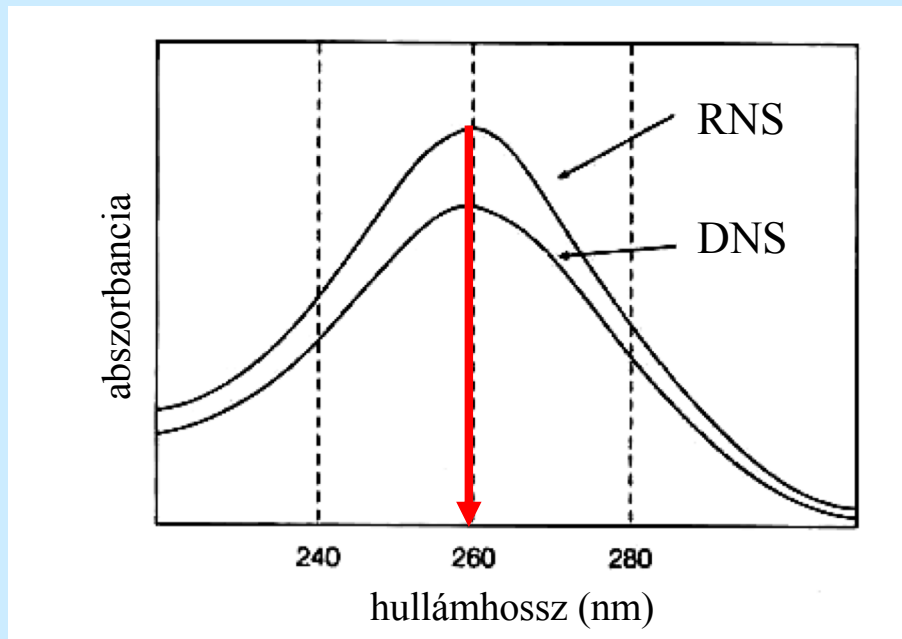
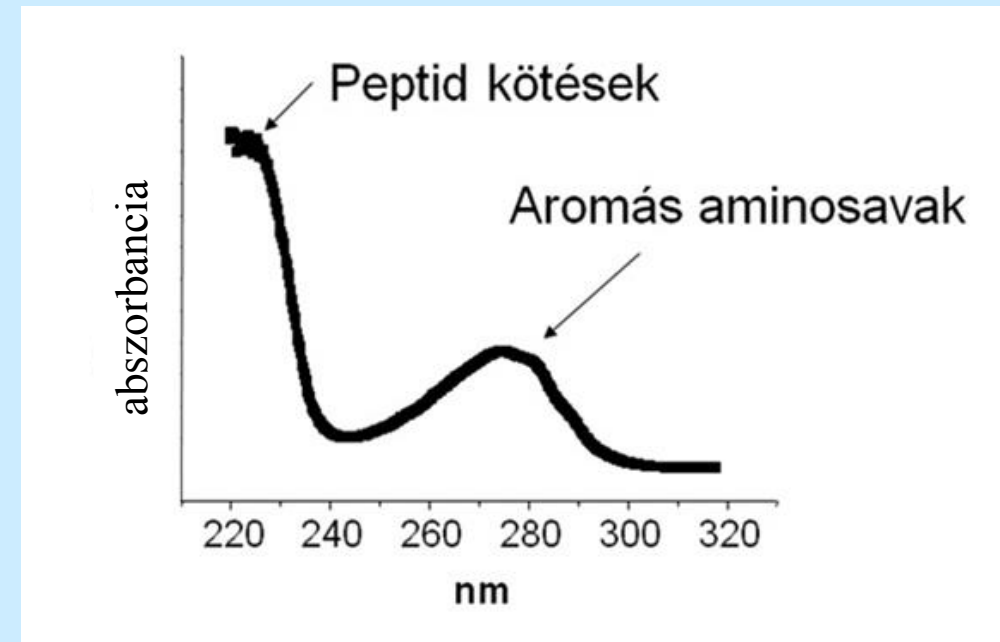
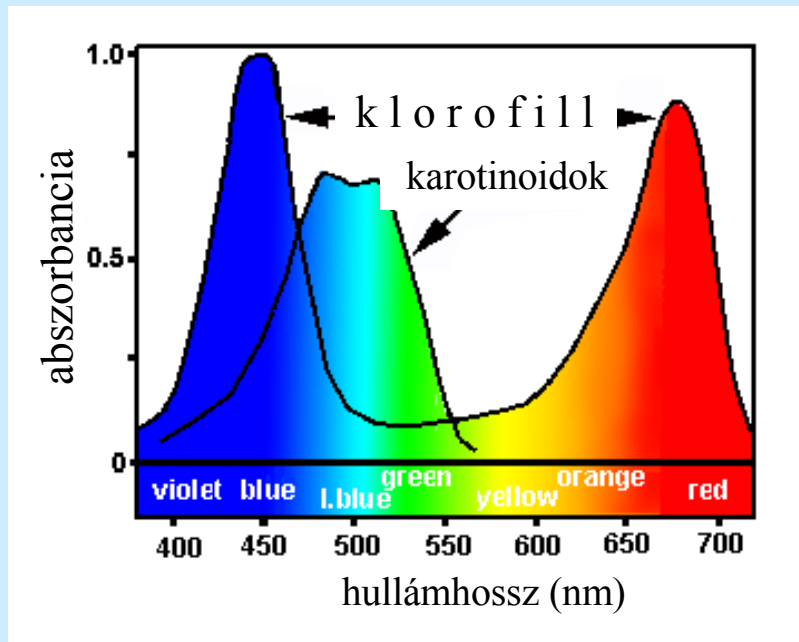

Az abszorbancia változása a hullámhossz függvényében az adott anyagra jellemző

→ **karakterisztikus spektrum**

(elhelyezkedése, alakja az anyag elektronszerkezetének függvénye)

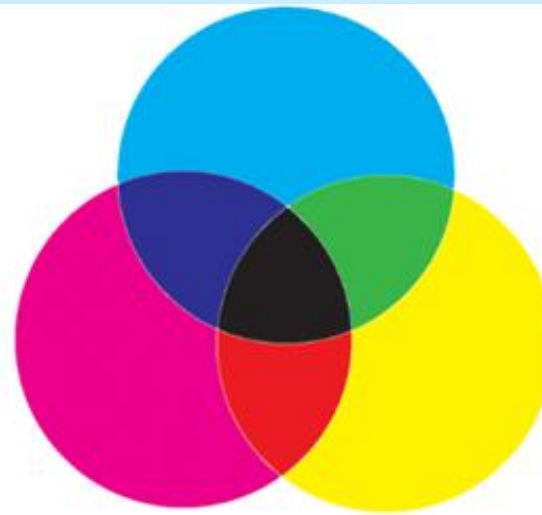
Biológiailag fontos molekulák abszorpciós spektruma

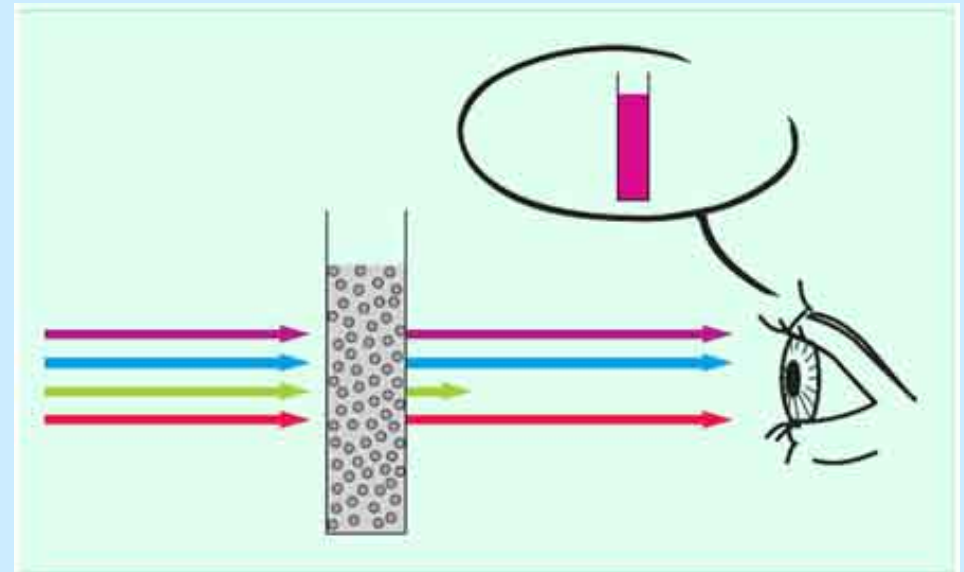
Abszorpció és szín - komplementer színek

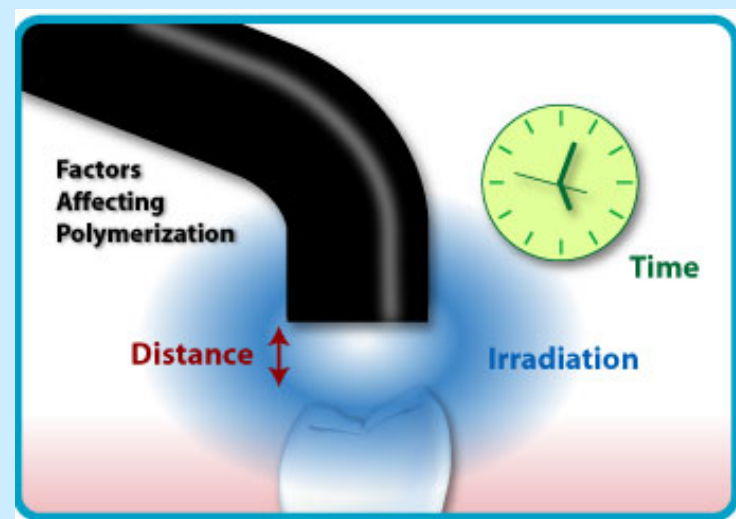
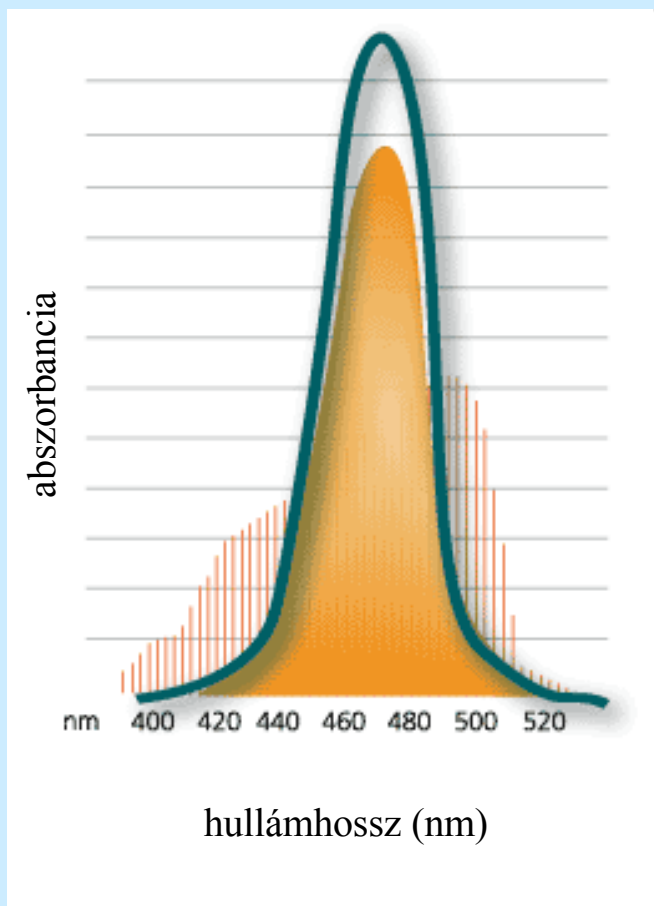
additív színkeverés

szubtraktív színkeverés

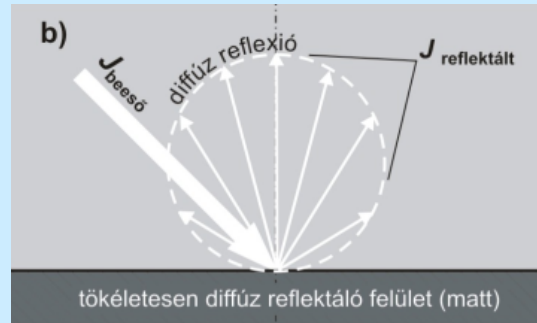
Példa fogászati alkalmazásra

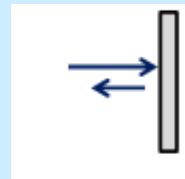
Kámfor-kinon
fényabszorpció hatására keményedő fogászati kötőanyag

A fény visszaverődése

diffúz visszaverődés

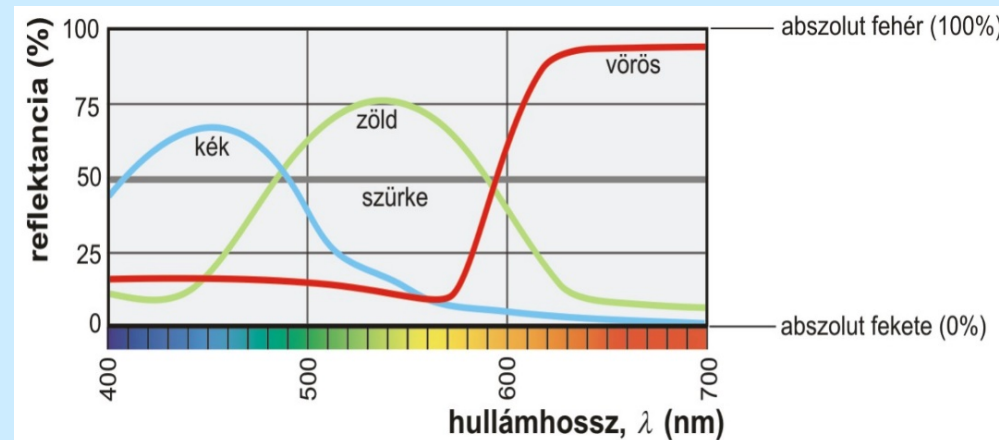

reflexiós tényező vagy reflektancia
(hullámhosszfüggő)

$$\rho(\lambda) = \frac{J_{\text{reflektált}}}{J_{\text{beeső}}} \quad \rho = \left(\frac{n_2 - n_1}{n_2 + n_1} \right)^2$$

reflexiós spektrum

Fényszóródás

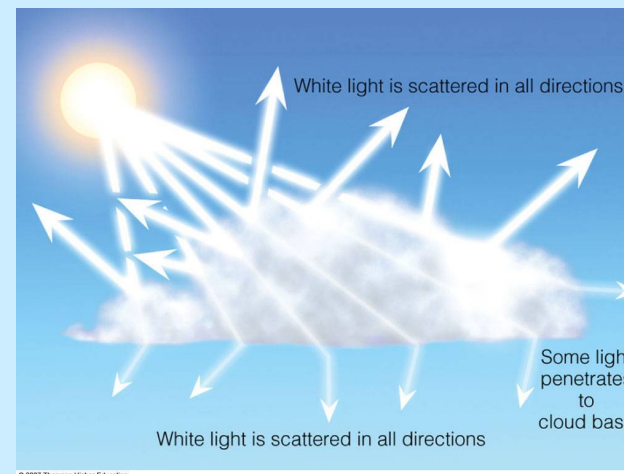
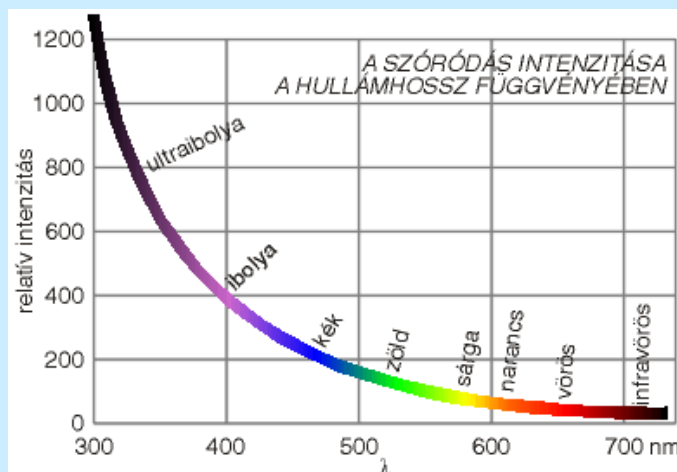

Spektrális szóródási tényező: $\sigma(\lambda) = \frac{J_{szórt}}{J_{beeső}}$

Rugalmas szóródás: energia nem változik $\rightarrow f, \lambda$ változatlan

$d \ll \lambda$
Rayleigh-szóródás
 $\sigma(\lambda) \sim \frac{d^6}{\lambda^4}$

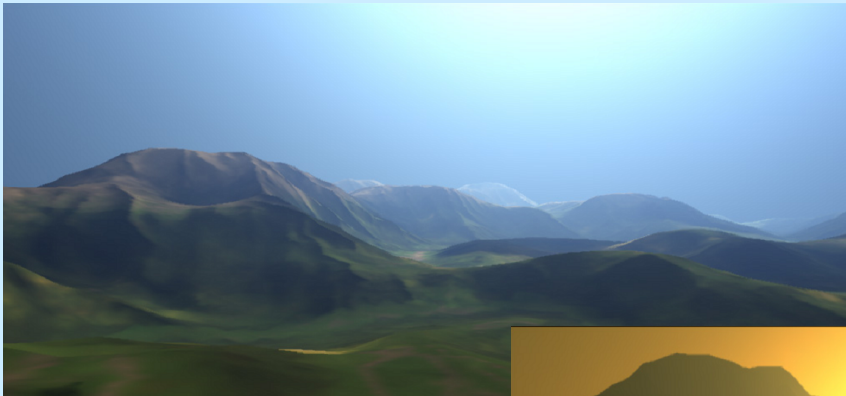
$d \geq \lambda$
Mie-szóródás
 σ független λ -tól

Fényszóródás

Rayleigh-szóródás

$$d \ll \lambda$$

Mie-szóródás

$$d \geq \lambda$$

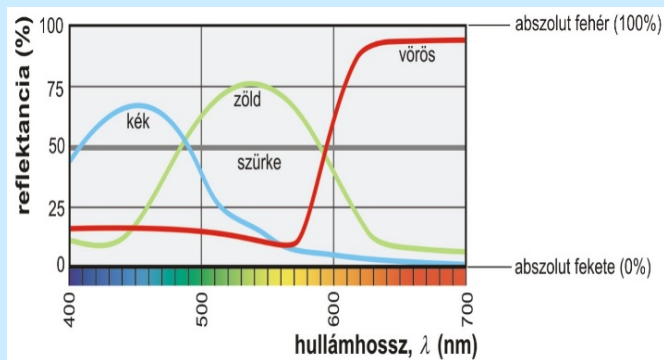

A szín kialakulása

Komplex folyamat

$$\rho(\lambda) + \sigma(\lambda) + \alpha(\lambda) = 1$$

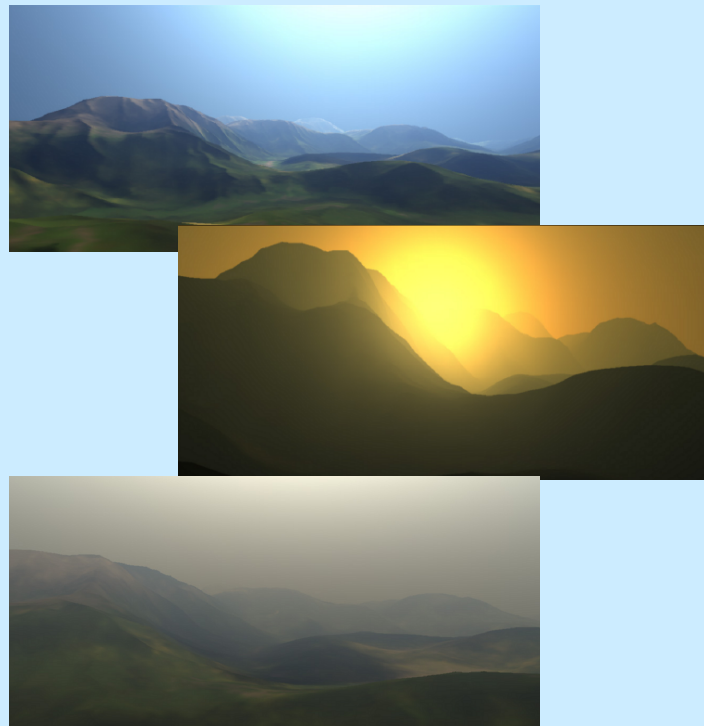
Visszaverődés

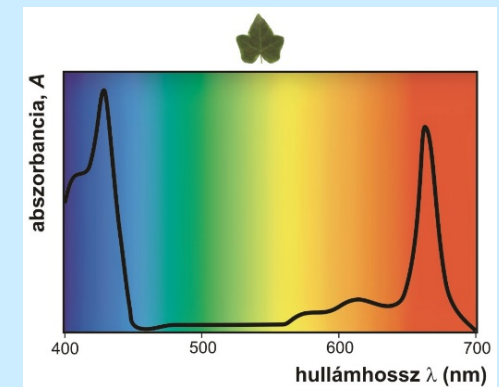
Pl. vörös reflexió

↓
vörös

Szóródás

Elnyelődés

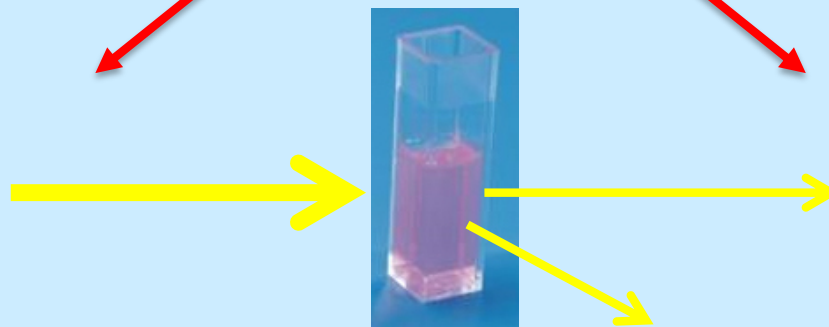
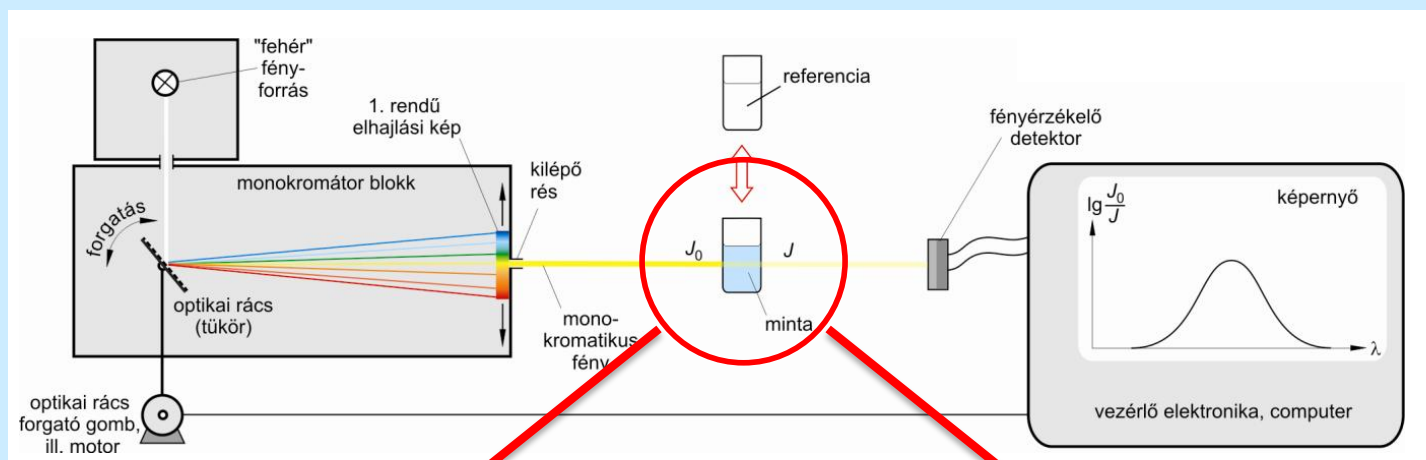
Pl. vörös abszorpció

↓
zöld

Extinkció

$$A = \varepsilon_{(\lambda)} \cdot c \cdot x$$

$\varepsilon_{(\lambda)}$: moláris **extinkciós** együttható
?

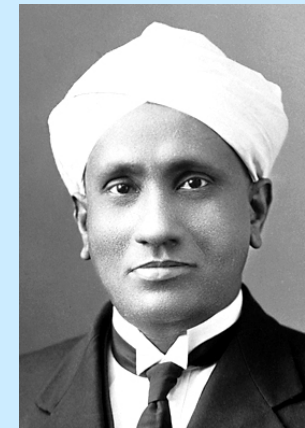
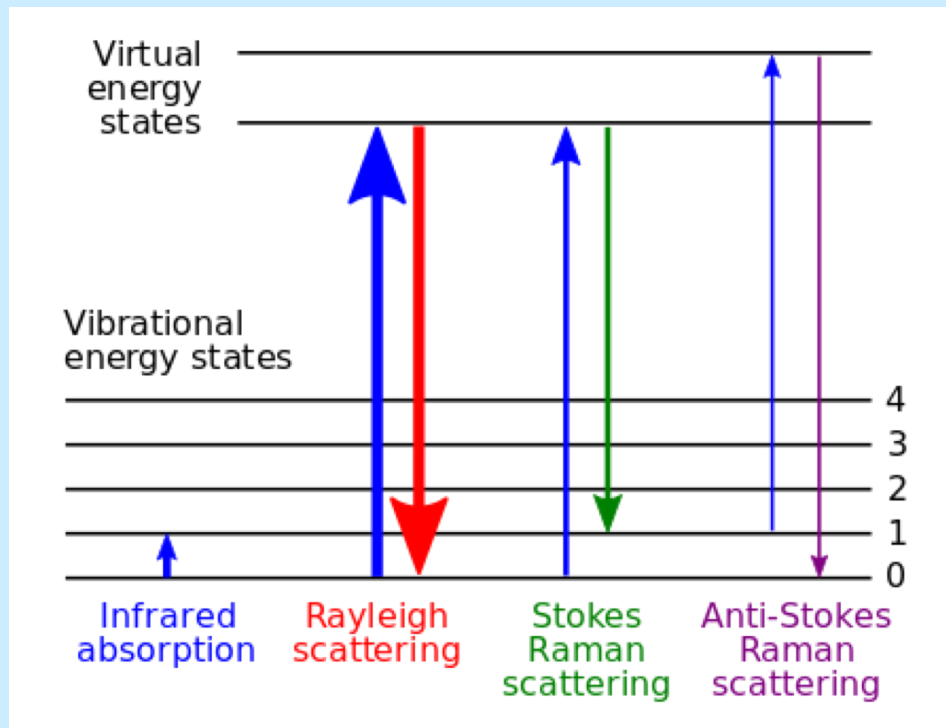

Extinkció: elnyelődés és szóródás együttes gyengítő hatása

Raman szóródás

Fény és anyag közötti energiaátadás:

→ rugalmatlan szóródás: λ , f változik!

Sir Chandrasekhara Venkata Raman

Fizikai Nobel-díj 1930

a fényszórással kapcsolatos munkájáért és a róla elnevezett hatás felfedezéséért

Ellenőrző kérdések

gyengítési törvény - differenciális és integrális alak

gyengítési együttható – definíció, az értékét befolyásoló tényezők

a fény elnyelődésének mechanizmusa

Lambert-Beer törvény

abszorbancia

abszorpciós spektrum

az abszorbancia mérése

fényvisszaverődés

fényszórás és típusai

színek kialakulása

Kapcsolódó fejezetek:

Damjanovich, Fidy, Szöllősi: Orvosi Biofizika

II. 1.1.

1.1.1

1.1.3

II. 2. 1.

2.1.1

2.1.2

2.1.3

2.1.4

2.1.5

2.1.8

VI.3

3.1.1

3.1.2